

UDK 811.163.6'367.625

Andreja Žele

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

PRIMERI GLAGOLSKE RABE Z VIDIKA POSEBNOSTI V SLOVNIČNO-POMENSKIH RAZMERJIH

Prispevek na primerih posebne ali spremenjene rabe glagolov in z nekaterimi posebnostmi rabe v povedku opozarja zlasti na vzajemno delovanje glagolskih kategorij v smislu razmerja slovnica – slovar. Nekatere posebnosti in spremembe v glagolski rabi bi bile lahko upoštewane in ustrezno izkazane tudi v slovarju.

Ključne besede: glagolska raba, slovnične kategorije, slovnica, slovar

Based on the examples of special or changed usage of verbs and some peculiarities in the usage in the predicate, the article highlights the mutual effect of verb categories in terms of the relationship grammar vs. lexicon. Some of the idiosyncrasies and changes in verb usage could be taken into consideration and reflected appropriately in the dictionary.

Keywords: verbal use, grammatical categories, dictionary

1 Za prikaz vzajemnega razmerja in delovanja med slovnico in slovarjem se kot najbolj raziskovalno temeljit in sistematičen potrjuje strukturalno-funkcijski pristop, pri čemer sta bistvena strukturalno pomenoslovje in funkcijskost v smislu preučevanja različnih skladenjskopomenskih razmerij z upoštevanjem konteksta kot sobesedila in komunikacijske situacije.¹

Slovnica in slovar celovito komplementarno delujeta – čimbolj razširjen je jezikovni pojav, tembolj je jezikoslovno zanimiv za slovničarja, čimmanj je razširjen, tembolj je kot posameznost oz. posebnost vezan na posamezni leksemski pomen in zato zanimiv zlasti za leksikografa oz. za opis v slovarju;² določen slovnični pojav se lahko razširi in tipizira v slovnično pravilo ali pa se omeji samo na določeno pomensko rabo in se leksikalizira, in na slovnične posebnosti samo določenih pomenov ali leksemov najbolj nazorno lahko opozori slovar. To celovito in vzajemno delovanje slovnice in slovarja se potrjuje tudi tako, da lahko z vključitvijo čim več pomenov odkrijemo tudi nove slovnične oz. skladenjske zgradbe, in z izčrpanjem slovničnih zgradb lahko odkrivamo nove pomene ali pomenske odtenke leksemov. Pri opisu glagolskega leksema so v izhodišču lahko tri funkcijske konstante: pomenje

¹ Pri nas je še najbolj eksplicitno o kategorialnosti leksemov med slovarjem in slovnico za slovenščino pisala A. Vidovič Muha (2000, 2006); pri tujih jezikoslovcih pa so me k tej obravnavi spodbudile razprave Ju. D. Apresjana in V. S. Hračovskega (АПРЕСЯН 1967, ²1995, 2000; ХРАКОВСКИЙ 2007: 76–77).

² Pobuda za ta prispevek je bila širša razprava D. Ju. Apresjana Грамматика глагола в активном словаре (АС) русского языка, ki je nastajala v okviru soavtorskega ruskega projekta *Перспектив активного словаря русского языка*, 2010. Отв. ред. академик Ю.Д. Апресян. Москва: Языки славянских культур. Ju. D. Apresjan uporablja sintagmo »aktivni slovar« v smislu sodobnega slovarja, ki med drugim beleži vse izkazane oblike aktualne rabe.

leksema, časovno-vidski vidik in skladnja z vezljivostjo in diateznimi zmožnostmi. V tem prispevku se bom omejila na nekaj posebnosti pri rabi glagolov oz. opozorila na nekatere posebnosti v povedku – gre za prikaz vzajemnega delovanja glagolskih kategorij glede na pomenske in skladienske zmožnosti konkretnih glagolov.

Vsak slovar pri prikazu aktualne rabe lahko sprotna vprašanja poskupini v nekaj predpostavk: 1) utemeljena omejitev rabe določenih slovničnih oblik za izražanje določenih leksemskih pomenov, npr. *biti treba – biti potreba – biti potrebno: Je treba delati nasproti Je potreba, da se dela nasproti Ni potrebno več delati*, 2) z oddaljevanjem od osnovnega/izhodiščnega pomena se praviloma omejuje oz. zoži/specializira glagolski pomen in spremenijo oz. zožijo slovnične zmožnosti, npr. *povoziti datoteko, polniti telefon, sprehajati se po internetu*; opazne so zlasti spremembe pri vedno pogostejših dvovidskih glagolih na *-irati*: *Eno leto je moral abstimirati nasproti Abstimirali so volitve nasproti Ljudje so se abstimirali od glasovanja* ipd., ali pa se 3) zamenjava dosedanjega osnovnega/izhodiščnega pomena določenega leksema, npr. pri *nadgraditi, klikati, piratizirati* (danes izrazito prevladujejo pomeni *nadgraditi znanje, klikati po straneh, piratizirati programe* ipd.), ali »samo« dodajanje novih pomenov.

Kot bistveni kategorialni pomenski sestavini glagolskega pomena sta vedno soudeležena vid in vezljivost, sicer pa gre pri glagolski rabi za preplet slovničnih kategorij vid – čas – naklon – vezljivost, ki vplivajo na uresničevanje vsakega glagolskega pomena.

Nadaljnja obravnava je dvodelna: 1) najprej bo na kratko predstavljeno vzajemno delovanje glagolskih kategorij in 2) potem vpliv vzajemnega delovanja glagolskih kategorij na rabo določenih glagolskih oblik in njihovih pomenov. Z razlogom je tu poudarek na glagolih stanja in posledično lastnosti, ki so primerjalno z glagoli delovanja še vedno premalo tipsko obdelani.

2 O vzajemnem delovanju vida, časa, naklona in vezljivosti

Če je vid eden izmed dokazov, da je treba v razmerju med slovničnim in pomenskim iskati eno izmed gibalnih sil v jezikovnem razvoju nasploh (ISAČENKO 1960a: 9),³ se to jasno odraža v konkretnih glagolskih rabah v posameznem jeziku.

Stalno se potrjuje tesno križanje morfološkega vida s t. i. leksikalnim vidom in s časom ubesedenega,⁴ za dovršnik (kot celovitost dejanja) velja, da je v nasprotju z nedovršnikom manj odvisen od časa v katerem se odvija;⁵ razmerje vid – čas pa omogoča, da lahko govorimo tudi o skladienskem vidu.

In če je še vedno izhodiščno ločevanje čiste (slovnične) vidskosti od (razno)vr-

³ Isačenko (Исаченко 1960a: 136) ima enostavno izhodiščno opredelitev glagolskega vida kot slovnične kategorije, ki z obliko izrazi slovnični pomen, ki pa kvalificira oz. opredeljuje osnovni pomen glagola (v vidskem paru mora ostati pomen nespremenjen).

⁴ Jedro temporalnosti je glagolski čas, jedro aspektualnosti pa je glagolski vid (prim. Бондарко 1971).

⁵ Po Isačenko (Исаченко 1960a: 130) je opozicija NEDOV/DOV osnovana na lastnosti »pomenskega minimuma«, pomensko zaznamovan je dovršnik, ki označuje proces v svoji celovitosti, DOV – govoreči je zunaj procesa dogajanja, NEDOV – govoreči je v procesu dogajanja.

stnosti glagolskega dejanja,⁶ na čistovidske pare v slovenščini po mnenju dosedanjih raziskav lahko naletimo samo med dovršnimi predponskoobrazilnimi glagoli in njihovimi drugotnimi nedovršniki.⁷ Z vidika svojevrstne pomenske in morfološke parnosti glede pa na različna procesa po smeri in načinu *iti–hoditi* označujeta enosmernost in neenosmernost, *priti–prihajati* ločujeta vidskost, iz obeh pa se lahko vzpostavi še eno razmerje \Rightarrow *iti–hoditi* \neq *priti–prihajati*, ki izraža slovnično in pomensko asimetričnost (ISAČENKO 1960a: 338); od pomenskih enosmeren/neenosmerenih parov glagolov premikanja *nesti–nositi*, *iti–hoditi*, *teči–tekati* se s prefiksacijo doseže parna vidskost, npr. *prinesti–prinašati*, *doteči–dotekati*, kar v nadaljevanju lahko da soodnos dovršnosti z determiniranostjo, npr. *Vsak dan gre na pokopališče, Navadno gre po prehodu za pešce*, in še dovršnost s ciljnostjo *Kdaj gre vlak?, Kam gre vlak?*

2.1 Med enovidskostjo in dvovidskostjo – naraščajoča dvovidskost

Nekaj splošnejših tez o vidski parnosti se potrjuje tudi v slovenščini: a) določanje vidske parnosti še vedno ostaja delno odvisno od jezikovnega čuta, b) vidska parnost še zdaleč ni mogoča pri vsakem glagolu, c) v vidskem paru imamo še vedno možnost absolutne sinonimije,⁸ sicer pa je višja ali nižja nagnjenost k vidskoparnosti dokazljivo odvisna tudi od posamezne pomenske skupine glagolov – primerjalno z ruščino se tudi v slovenščini potrjuje, da so npr. glagoli čustvovanja bolj vidskotvorni kot glagoli umevanja, npr. *razburjati (se) – razburiti (se)*, *razveseljevati (se) – razveseliti (se)*, *opravičevati (se) – opravičiti (se)* nasproti *znati*, *vedeti* ipd.

Slovanski jeziki nimajo čistovidskih predponskih obrazil, pravi vidski par bi lahko bil *oddati – oddajati*.⁹ Glede na (splošno)pomensko zmožnost oz. nezmožnost predponskoobraziljenja se glagoli lahko delijo na tiste, ki s predponskim obrazilom ohranjanjo linearnost dejanja (»linearní děj«), npr. *pomoči*, *oditi*, *zarjoveti*, in na tiste z predponskoobrazilno nelinearnostjo dejanja (»nelineární děj«),¹⁰ pri slednjih se ne tvorjeno dejanje premakne že na drugo pomensko področje v smislu rezultativnosti,

⁶ Če obstaja pomenska razlika, ki ni pogojena samo s pomenom slovnične kategorialnosti, glagoli ne tvorijo vidskih dvojic (SCHELLANDER 1984).

⁷ Po R. Nicolovi (РУСЕЛИНА НИЦОЛОВА 2007: 92) se bolgarščina od drugih slovanskih jezikov loči po visoki stopnji gramatikalizacije pri imperfektizaciji – tj. iz vsakega dovršnega glagola se lahko tvori nedovršnik. Obstajajo glagoli s pomensko izpraznjenimi predponskimi obrazili, ki omogočajo, da se drugotni nedovršnik lahko uporablja v mnogokratnem sedanjiku ali v zgodovinskem sedanjiku, medtem ko se prvotni nedovršnik uporablja v dejanskem sedanjiku.

⁸ Te ugotovitve so na različnih mestih ponovljene pri A. V. Isačenko (ИСАЧЕНКО 1960a: 159, 168, 172).

⁹ V primeru glagolskih tvorjenk: med glagolskimi predponskimi obrazili in glagolskimi priponami gre za pomemben razloček – ker je vloga predponskih obrazil vedno besedotvorna, pomeni, da je tudi tako izražana dovršnost vedno vezana samo na (glagolske) tvorjenke (VIDOVIČ MUHA 1993: 163). Vloga predponskih obrazil je slovničnokategorialna – vidska in besedotvorna, v katero sodi tudi poimenovanje vrst glagolskega dejanja (F. Miklošič uvršča npr. tvorbo iterativa v t. i. osnovotvorje, kot del pregibne besede pred fleksijskim morfemom, A. Schellander pa umešča vrste glagolskih dejanj na raven besedne pomenskosti (VIDOVIČ MUHA 1993: 162).

¹⁰ O tem med drugimi tudi A. V. ISAČENKO (1960b: 14).

npr. pri glagolih tipa *kuhati, pisati, delati*. Na drugi strani imamo glagole tipa *molčati, ležati, spati, ribariti, biti, žalostiti se* ipd., ki nimajo pomenskih teženj h kakršnim koli spremembam in posledično tudi ne izkazujejo teženj k oblikovanju glagolskih vidskih parov – govorimo o enovidskosti t. i. samonedovršnikov (imperfektiv tantum) (Авилова 1976). Kot absolutno nedovršne ali samonedovršne (in posledično brezvidske) lahko obravnavamo samo glagole z naklonskim skladenjskim pomenom, npr. *morati, moči, utegniti*, potem še *službovati, delovati, pogojevati* (nasproti dvovidskim *darovati, dedovati*), v vlogi absolutne nedovršnosti sta tudi primitiva *biti* in *imeti*.¹¹ Absolutno dovršni ali samodovršni pa so glagoli *črhiniti, deti, okrevati, planiti, šiniti* ipd. (RAMOVŠ 1952: 126), ki s svojo (sinhrono) netvorjenostjo samo še potrjujejo tesno povezavo med vidskostjo in pomenom.¹²

Dvovidskost je sicer samo slovnična opredelitev, ker se sicer vsak glagol v konkretnem skladenjskem pomenu uporablja ali dovršno ali nedovršno. Z dvovidskostjo pa se ne izraža samo slovnična ekonomičnost jezika, ampak se s tem izraža tudi višja stopnja splošnosti pri obravnavi glagolskega dejanja. Lahko torej naraščajočo oz. sorazmerno pogosto dvovidskost povezujemo tudi s postopno manj osebnim ali posplošenim pristopom? – Lahko, če upoštevamo tezo, da glagolski vid lahko razumemo tudi kot tisti pomen glagola, ki izraža naše subjektivno razumevanje z glagolom povedanega dejanja ali stanja, tj. pomen, ki izraža, ali imamo v mislih dejanje (stanje) v njegovem poteku, nastopu ali dovršitvi (RAMOVŠ 1952: 124).

Še najbolj jasno izraženo je združevanje leksemskega in skladenjskega vida pri dvovidskih netvorjenih glagolih kot *barati, jamčiti, voliti* ipd.; glede na dvovidskost se lahko oblikujejo skupine vsaj delno skladenjskopomensko prekrivnih glagolov: *darovati – maševati – žrtvovati, birmati – krstiti – kronati – križati – linčati, voliti – glasovati, roditi – jagniti, jamčiti – garantirati, ocenjevati – točkovati*. Primeri potrjujejo, da je dvovidskost vezana zlasti na glagole, ki hkrati izražajo procesualnost in tudi že rezultat procesualnosti, npr. *birmati, darovati, kaznovati, križati*, in na glagole, ki lahko združujejo enkratnost in večkratnost/ponavljalnost dejanja/dogajanja, npr. *eksati, grešiti, jurišati* ipd.

Povezano z naraščujočo dvovidskostjo je dejstvo, da v novejši glagolski leksiki prevladujejo glagoli na *-irati*, ki glede na tip pogosteje rabljene samostalniške leksike (ki je večinsko prevzeta) in glede na širše vidске zmožnosti omogočajo najoptimalnejše možnosti poglagoljevanja. Ravno pri glagolih oz. glagolskih tvorjenkah na *-irati*, ki so nagnjeni k vidski nevtralizaciji, se pri konkretnem glagolskem pomenu jasneje kot sicer izrazi leksikalni in skladenjski vpliv na določitev vida.

¹¹ A. B. Исаченко (1960a: 174–75) ima posebej omenjane samonedovršniške glagole (imperfectiva tantum) tipa neparnih *imeti, biti*.

¹² Slovenska slovnica J. Toporišiča (2000: 348, 350) v zvezi z vidom in vidskostjo navaja tele primere: dvovidski, ne na *-irati*, so: *rodim, ubogam, tekнем, darujem, žrtvujem, hasnem, okrevam, telefoniram* ipd.; nepredponskih dovršnih je malo: *blagoslovim, dejem, dobim, javim, jenjam, končam, kupim, ležem, lotim se, neham, padem, pičim, plačam, posodim, ranim, rečem, rešim, sedem, sežem, skočim, snamem, spremim, srečam, stopim, storim, trčim, treščim, udarim, velim, vržem, vzamem, zmagam*; samonedovršni glagoli (imperfektiva tantum): naklonski glagoli: *morati, smeti, moči*; glagoli stanja: *sedeti, ležati, stati, imeti*; glagoli enovitega dejanja: *delati, iti, čakati, svetiti, ljubiti, plesti, gnati, brati*; glagoli navade: *hojevati, videvati se*; samodovršni (perfektiva tantum) so trenutni glagoli, npr. *jekniti, počiti, pokniti*; poseben tip je *zaslišati* (nasproti *zaslišati* : *zasliševati*).

2.2 Vid, čas in naklon

Ker se je vid razvijal vzporedno z razpadanjem starega časovnega sistema, je lahko obdržal veliko lastnosti izginulih časov – vid je torej bistvena vezna kategorija med glagolskimi časi in določenim glagolskim pomenom in hkrati je vid v stalni soodvisnosti s časom v konkretnem besedilu,¹³ kar dokazujejo primeri kot *To mi danes ne tekne* (nedov.) nasproti *Večerja je vsem teknila* (dov.), *Tvegaj je za prijatelja* (dov.) nasproti *S tem tvega posmeh* (nedov.), *Ni ubogal nasveta* (dov.) nasproti *Rad uboga* (nedov.). V slovenščini je bilo opozorjeno na primere t. i. vidске tekmovalnosti, vezane na časovni potek v povedi, npr. *Sem že večerjal – Sem že povečerjal, Vedno smo k obstoječemu doprinesli tudi nekaj novega – Vedno smo k obstoječemu doprinašali tudi nekaj novega* ipd. (MERŠE 2006: 167). Na možno različno vedenje nedovršnika v pretekliku in prihodnjiku pa je opozorjeno s primeri *Temperatura se je dvigovala* 'višala, padala in spet višala', *Temperatura se bo dvigovala* 'vedno samo navzgor, brez nihanja' (ПАДУЧЕВА 2007: 71); nedovršnik v prihodnjiku samo potrjuje tudi pomembno vlogo opazovalca, z izhodiščem v sedanjosti.¹⁴ Sedanjiška stanjskost se lahko izrazi tudi s preteklim dovršnikom, npr. *Stric se je že vrnil iz Ljubljane* (TOPORIŠIČ 1982: 256), dovršeno dejanje pa lahko tudi preteklim nedovršnikom, npr. *Me je kdo klical danes?* (TOPORIŠIČ 2000: 350).¹⁵ Za slovenščino je tipičen dovršni sedanji v vlogi prihodnjika npr. pri determiniranih/enosmernih glagolih premikanja s predpolskim obrazilom *po-*: *pojdem, poletim, popeljem*, npr. v znani narodni pesmi *Jaz pa pojdem na Gorenjsko*. Dovršno dejanje v prihodnosti pa je lahko izraženo tudi z nedovršnim sedanjikom, npr. *Jutri plačam račun*; pri kombinaciji dveh časovnih okvirov, tj. ponavljajnost in pretekli čas, lahko imamo tudi primere kot *Vsak dan je kupoval časopis – Vsak dan je kupil časopis*.

2.3 Med vidom in vezljivostjo

Pri odločanju o vidu oz. o skladenjskem vidu imata lahko svojo vlogo tudi vezljivost in sopojavnost glagolov; to potrjujejo primeri: kot nedovršnik: *Filmal je ves prizor, S premično kamero sledimo predmetu, ki ga filmamo* nasproti dovršni vlogi: *Roman so filmali in dramatizirali*; v nedovršni vlogi: *Njena odločnost se mi je dopadla* nasproti dovršni vlogi: *Dopadel se ji je na prvi pogled*; v nedovršni vlogi: *Kako se temu reče* (tudi: *pravi*) *po nemško?* nasproti dovršniku: *Mož prikima in reče* (tudi: *pravi*) ipd.

Sopojavnost glagolov in njune vezljivostne zmožnosti lahko omogočajo ali ne omogočajo smiselno sporočilo, tako se npr. z glagoloma *iti/peljati se – prebrati* (usmerjeni nedovršnik premikanja – ciljni dovršnik) tvori vezljivostno in sporočilno

¹³ V zadnjih letih je pri nas o tem s kontrastivnega vidika pisala A. DERGANČ (2010a: 78–79).

¹⁴ V italijansko-slovenski kontrastivni študiji T. MIKLIČ (2007: 100) potrjuje, da je vid oz. videnje opazovalca v slovenščini usmerjeno na trajanje oz. vztrajanje v določenem stanju (tj. nedovršnost) ali na trenutno fazo prehoda v novo stanje (dovršnost) – to je ciljno gledanje tipa »kam« nasproti izhodiščnemu romanskemu gledanju tipa, kjer je bistvena količina opazovalčevega vida oz. videnja zajeta v »od kod«.

¹⁵ P. АДАМЕЦ (АДАМЕЦ 1978: 9) v zvezi z upovedovalnimi določitvami oz. modifikatorji piše tudi o specifikatorjih vida, faznosti in časa.

smiselno poved *Na vlaku v Ljubljano sem uspela prebrati revijo* ('Ko sem na vlaku šla/se peljala v Ljubljano, sem uspela prebrati revijo') ali pa druga vezljivostna različica naredi poved sporočilno manj sprejemljivo, npr. *Z vlakom v Ljubljano sem uspela prebrati revijo* ('Ko sem z vlakom šla/se peljala v Ljubljano, sem uspela prebrati revijo').¹⁶

3 Vpliv vzajemnega delovanja glagolskih kategorij na rabo določenih glagolskih oblik in njihovih pomenov.

V razlagalnih slovarjih je praviloma še vedno premalo upoštevano ali pa opozorjeno, kako vzajemno delovanje različnih slovničnih kategorij povzroča različne posebnosti v rabi; tu se bom omejila na glagole oz. na posebnosti v povedku. Razlagalni slovarji bi lahko na oblikoslovno-skladenjske posebnosti, ki jih ima posamezni pomen, opozorili zlasti s kvalifikatorskimi pojasnili in z bolj premišljeno namensko izbranimi zgledi.

3.1 Raba določenih glagolskih oblik in njihovih pomenov

V slovenščini je glede na pogostnost rabe časov najnavadnejša razvrstitev: sedanjik, preteklik, prihodnjik. Z nesovpadanjem časovnih oblik glagola s časovnim potekom povedi pa se samo še potrjuje, da sta uporaba določene oblike in obseg rabe odvisna od skladenjskopomenskih zmožnosti vsakega glagola posebej.¹⁷

3.1.1 Dovršni sedanjik.¹⁸ Sedanjiška oblika glagola pri »fizičnem« pristopu (tj. bivanjsko-spoznavanjski vidik) izraža samo razmerje s trenutkom govorjenja, pri slovničnem pristopu pa sedanjiška oblika glagola izraža trajanje, na katerega se nanaša tudi trenutno govorjenje (ПОТАЕНКО 1984: 45).¹⁹ Izjave s performativnim glagolom so pogosto ubesedene z dovršnim sedanjikom, npr. *Obljubim/obljubljam / Prišežem/Prisegam / Povabim/Vabim* (dov./nedov.), in samo z dovršnikom, npr. *Izvolite*

¹⁶ Pri uporabi usmerjenega nedovršnika premikanja je slovenska posebnost univerzalna uporaba glagola *iti* 'premikati se sploh' v nasprotju z bolj specializiranim *peljati se* 'spravljati kaj/koga v premikanje'.

¹⁷ O prikazu rabe dovršnikov in nedovršnikov v slovenski skladnji je treba upoštevati več dosedanjih razprav (Jakopin 1966, Toporišič 2000, Derganc 2010a,b).

¹⁸ Sedanjiška raba glagolskih oblik je poudarjeno obravnavana v Slovenski slovnici (TOPORIŠIČ 2000: 389–405): Prava sedanjost (čas govorjenja) in pravi sedanjik se navadno izraža z nedovršniki, z dovršniki pa samo pri glagolih rekanja, npr. *obljubim, povabim* ... ponujanje, npr. v obliki oglaševanja: *kupim, prodam* ... Brezčasni sedanjik se izraža z nedovršnikom. Pripovedni ali dramatični sedanjik prenese razmerje rabe nedov.–dov. iz preteklega časa. S sedanjikom izražamo prihodnost, kadar je iz sobesedila jasno, da ne gre za naklonskost, npr. *Ko pride, mu vse povej, Kdo mi odpre vrata?* Naklonska sedanjiška raba pa je v primerih *Nekaj od tega ti dam, če vse drugo kupiš, Ti ne greš?, Da mi ne prideš v kratkem pred oči ... Kateri v petih sekundah preteče ta krog?* ... Nedovršni sedanjik izraža istodobnost, npr. *Pravi, da poležava zaradi gripe*, dovršni sedanjik pa zadobnost, npr. *Pravi, da pride jutri* ipd.

¹⁹ H. A. ПОТАЕНКО (1984) ločuje a) človeško usvojitev časovne zgradbe določene stvarnosti – tj. t. i. »gnozeološki aspekt« (43) in b) ubeseditve svojega videnja časovne zgradbe določene stvarnosti kot t. i. »komunikativni aspekt« (44), c) prostorsko-časovno gibanje materije v družbi pa opredeljuje kot »ontološki aspekt« (44).

sesti/vzeti ali z dovršnikom oz. nedovršnikom, npr. *Jamčim zanj* (TOPORIŠIČ ⁴2000: 348). A. Bondarko (1967) ločuje med performativno izjavo z nedovršnikom ali izjavo z dovršnikom pomenska razlika – nedovršniška raba izraža aktualno sedanjost, npr. ***Prosim*** vaše vozovnice, ***Želim*** vam srečo, ***Kesam se***, da sem to naredil, dovršniška raba pa ima tudi naklonsko prvino in zato izraža neaktualno sedanjost.

Slovenska oblika dovršnega sedanjika²⁰ *napišem* ima zlasti pomen abstraktne ali neaktualne sedanjosti, različne naklonske pomene, in šele tem sledi pomen prihodnosti (TOPORIŠIČ ⁴2000: 390–94), npr. pomeni stavka *Koliko strani napišeš v enem dnevu?* so 'po navadi napišeš, lahko napišeš, si sposoben napisati'.

Neobstajanje sekundarnega nedovršnika verjetno omogoča rabo dovršnika, npr. pri glagolih *popiti*, *pojesti*, *najesti se* (Derganc 2010a): *Zjutraj popijem skodelico kave in pojem dve žemlji, On se vselej naje do sitega*.

3.1.1.1 V nasprotju z vidom se čas bistveno redkeje leksikalizira in primer so sedanjiške oblike ***denimo***, ***recimo***, ***vzemimo***, ki jim SSKJ pripisuje dva skupna pomena, eksplicitneje pa jih ne poveže, npr. s kvalifikatorskim pojasnilom v členkovni rabi. Te tri oblike (po SSKJ) družita vsaj dva pomena: a) 'Uvaja povedano kot izhodišče za razmišljanja ne glede na resničnost': *Denimo, da je tako, kako zdaj ukrepati naprej, Recimo, da začne goreti, kaj boš najprej naredil, Vzemimo, da bodo prišli vsi*; b) 'Uvaja konkretne prikaze za širši, splošnejši pojem': *Ponekod, denimo na deželi, Dobro bi bilo gojiti šport, recimo kolesarjenje, košarko, Zakaj se ne ukvarja s športom, vzemimo na primer s kolesarjenjem*. Leksikalizirane sedanjiške oblike imajo tudi glagoli *gledati* (*Samo gledam* 'čudim se', kaj se dogaja), *držati* (*Drži se!* = pozdrav), *paziti* (*Pazi!* = opozorilo), *reči* (*Temu se reče ...* 'se poimenuje'), *zdeti* (*Zdi se, da ...* 'kaže se'). Na naštetih in druge oblike bi moral slovar glede na poseben (naklonski) pomen in na oblikoslovno-skladenjsko rabo opozoriti.

3.1.2 **Nezaznamovana raba nedovršnika.** Za nedovršnik je tipična nezaznamovana, posplošeno-dejanska raba in Slovenska slovnica jo utemeljuje kot: »Nedovršni glagoli so nasproti dovršnim nezaznamovani v tem smislu, da jih v nekaterih primerih rabimo namesto njih. /.../ *Ta sod je delal res dober sodar. – Me je kdo klical danes dopoldan? – Kdo je vabil tega človeka na svobodo? – Si ti to res pisal?* Mišljeno: 'napravit!', 'poklical', 'povabil', 'napisal'.« (TOPORIŠIČ ⁴2000: 350–51).²¹ Vse druge rabe nedovršnika so manj navadne in zato omejene in posebne.

Zaznamovana raba rezultativnega nedovršnika. Nedovršna rezultativnost je tipična za vse glagole, ki samo splošno opredeljujejo oz. vrednotijo konkretna dejanja, npr. *motiti se*, *grešiti*, *pretiravati*, *pomagati*, *reševati*. Za spodnje primere velja,

²⁰ Po. F. RAMOVŠU (1952: 129) sedanji dovršnik izraža sedanjost (trenutni glagoli), praviloma prihodnost, kot historični prezent v pripovedovanju preteklost, brezčasnost v refleksijah in pregovorih.

²¹ Pri kontrastivni rusko-slovenski obravnavi splošno-dejanskega nedovršnika ni mogoče trditi, da ima nedovršnik nevtralen pomen in samo poimenuje dejanje; zdí se, da ohranja pomen procesnosti ali ponavljanja, kar onemogoča razumevanje teh stavkov kot opisov enkratnega celostnega dejanja (prim. Derganc 2003): *Ste brali Vojno in mir?*, *Včeraj so po radiu poročali, da bo danes deževalo, Ste danes že kosili?*, *Kdo je zidal Zimski dvorec?*, *Kdaj boš večerjal?*, nasproti *Moj stric se je *vzpenjal na Everest, Si kdaj *razbijal dragoceno vazo?*, *Si kdaj *zguljal dežnik?*

da je nekaj s pravnega, etičnega, razumskega vidika 'že storjeno': *Gotovo se ne motim, če trdim, da je stvar slaba, Zelo se motite, če mislite to; Starši pri vzgoji včasih grešijo; Ne da bi pretiraval, lahko rečem, da je knjiga odlična; Pomagal ji je stopiti iz avtomobila; Rešuje prošnje za lokacijsko dovoljenje ipd.*

3.1.2.1 Samo nedovršnik je sprejemljiv pri manjši pomenski skupini glagolov kot *braniti, ščititi, zagovarjati* v primerih *Brani ga dober odvetnik, Sindikat ščiti koristi delavcev, Sodišče ščiti/zagovarja prestopnika* (trajno ali pa vedno znova), *Zaman ga ščiti/zagovarja* ('Zaman si prizadeva'); **dovršnik pa je dopusten samo ob naklonskih glagolih ni mogoče, je težko, hoteti, se ne da** v primerih *Ni mogoče opravičiti takega vedenja, To je težko odpustiti, Ni ji mogel odpustiti, Hoče ji oprostiti, vendar se enostavno ne da vsega oprostiti.*

3.1.3 Skladenjskopomenska raba nedovršnika in dovršnika je točnejša oz. najbolj razločevalna v velelniku, npr. *spomni se, odpri oči : varuj se* 'nadaljevanje dejanja' (Ramovš 1952); obravnava velelnika se je tudi v slovenščini omejuje pretežno na tvorne glagole.

Neskladje oblike in pomena pri velelnikih glagolov mišljenja in čustvovanja – velelniška oblika izraža naklonskost

Precejšnja nenavadnost teh velelnikov je, da ne morejo opravljati svoje prvotne vloge spodbude, ampak se prevešajo v naklonsko rabo (v SSKJ je to mestoma označeno s medmetno vlogo, ponekod bi lahko bila tudi členkovna):

Glej, tako ne gre! – Moral bi sam vedeti, da tako ne gre, *Poslušaj, to ne gre!* – Moral bi sam vedeti, da tako ne gre!, *Sramuj se, da tako lažeš ...* – 'Moralo bi te bilo sram, da ...', *Veseli se vendar, saj so vaši zmagali* – 'Moral bi se veseliti, saj so vaši zmagali!', *Vedi, da te spoštuje in upošteva!* – 'Moraš vedeti, da ...', *Kar misli si, nikamor ne boš šla!* – 'Lahko si domišljajš kar hočeš, vendar ...', *Misli (si), kar hočeš, to ni v redu ...* – 'Lahko si misliš, kar hočeš, to ...', *Računaj s tem, da ...* – 'Lahko računaš s tem, da ...'

Spodnji velelniki poudarjeno izražajo združeno in vzajemno delovanje kategorij vida, naklona in zanikanja

Nedovršnik: *Ne veseli se prezgodaj!* – 'Ne smeš se veseliti ...', *Nič se ne čudi, tega še bo ...* – 'Ni se ti treba čuditi ...'; **dovršnik:** *Razveseli se, ko ti bo to povedala.* – 'Naredi se vesela, ko ti bo to povedala.', *Začudi se, ko ti bo to povedala.* – 'Naredi se začudena, ko ti bo to povedala.', *Ne razveseli se, ko ti bo to povedala.* – 'Ne pokaži veselja, ko ti bo to povedala.', *Ne začudi se, ko ti bo to povedala.* – 'Ne pokaži začudenja, ko ti bo to povedala.'

3.1.4 Deležja kot glagolske oblike: gledajoč – gledaje (star.), grede – gredoč – idoč (star.)

V razlagalnem slovarju bi moralo biti s kvalifikatorskimi pojasnili (in ne samo s slučajnimi zgledi!) opozorjeno, da: 1) se tvorijo samo iz osnovnega/izhodiščnega

(slovarskega) pomena, npr. **Krilo se ji gledajoč izpod plašča čudno zapletalo med gležnji*, 2) je njihova raba smiselna samo z vršilcem, npr. **Okno se je gledajoč na ulico zelo bleščalo v dopoldanskem soncu*, 3) je njihova raba nezdržljiva z dialoškostjo besedila v smislu *A si se ti gredoč iz mesta ustavil?*

3.1.5 Raba oblik biti treba – biti potreba – biti potrebno – rabiti

Pri rabi zgornjih zvez oz. oblik se premalo zavedamo zlasti pomenskih razločkov. Zveza *biti treba* se uporablja kot opozorilo za dejanja v nadaljevanju, prihodnosti, npr. *Temelje je treba okrepiti*, *Na svoje stvari je/bo treba paziti* ipd. Nasprotno pa zveza *biti potreba* izraža posledično nujnost, npr. *Pokazala se je potreba to vedeti* (nasproti: *To je treba vedeti*), *Prišel boš, če bo potreba*, *Ni potrebe, da bi ponavljali v celoti*; na posledično nujnost opozarja tudi zveza *biti potrebno*, npr. *Prišel boš, če bo potrebno* ('Če se bo izkazalo potrebno'), *Ni potrebno, da bi ponavljali v celoti*, *Vedel je resnico, zato ga je bilo potrebno uničiti*, *Dobrega športnika je potrebno ustvariti* ('To potrjujejo izkušnje'); razliko v rabi potrjujejo napačno uporabljane oblike, npr. *Dobro vedo, kaj je *potrebno* (nam. *treba*) *storiti*, *Iz negativnih izkušenj se je *potrebno* (nam. *treba*) *čim več naučiti*, *Skoraj vse je *potrebno* (nam. *treba*) *zamenjati* ipd.

Vedno pogostejša je pogovorna naklonska raba glagola *rabiti*, ko ta izgublja polni pomen in se zaradi oslabiljenega pomena lahko tudi naklonsko uporablja, npr. *Ne kmet ne mestjanar se ne rabi spravljal na ubogo žival* (Gigafida 2011, knjž.: *Ne kmetu ne meščanu se ni treba znašati nad ubogo živaljo*), *Mene do sedaj še niso rabili šlepat po snegu* (Gigafida 2011, knjž.: *Mene do sedaj še ni bilo potreba/potrebno vleči po snegu*). Če odmislimo možne vplive drugih jezikov, je verjetno vedno pogostejša naklonska raba glagola *rabiti* ob nedoločniku, npr. *Rabim to delati / Ne rabim tega delati* (pog.) namesto *Moram to delati / Ni mi treba tega delati* tudi družbeno pogojena oz. lahko sklepamo, da odraža neko stanje v družbi, ko je v ospredju potreba s 'potrebovati oz. rabiti' pred kakršno koli obvezo z 'morati'. V jeziku pa se to odraža tako, da sicer pomensko samostojni glagol *rabiti*, ki izraža predvsem potrebo, postopoma prevzema tudi vlogo naklonskega oz. odnosnega glagola tipa *morati* ob katerem koli drugem vsebinskem glagolu, npr. *Za šolo mora imeti novo obleko* → *Za šolo potrebuje novo obleko* → *Za šolo rabi novo obleko* → *Za šolo rabi imeti novo obleko* (pog.); prav zveza *Rabim imeti* jasno pokaže, kako glagol *rabiti* ob drugem glagolu izgublja svoj samostojni pomen, tako še nadaljujemo *Za šolo si rabi kupiti novo obleko* namesto *Za šolo si mora kupiti novo obleko*. Da raba zaenkrat ostaja predvsem v mejah pogovarjalnosti, nam razkrivajo primeri s pogovarjalnim nedoločnikom (brez končnega -i) v t. i. spletni slovenščini, ki prosto komentira vsakdanje razmere, npr. *To rabim imet' za to delo* (pog. namesto: *To moram imeti za to delo*), *Za ta poklic ne rabiš znat' vozit' avta* (pog. namesto: *Za ta poklic ni treba voziti avta*). S tovrstno naklonsko rabo glagola *rabiti* se navsezadnje izgublja tudi možnost izražanja različne stopnje osebnosti oz. neosebniosti v smislu, da se sporočili *Za to delo moraš (znati) govoriti slovensko* ali *Za to delo je treba (znati) govoriti slovensko* izrazijsko poenostavi v osebno ali manj osebno *Za to rabiš (znati) govoriti slovensko* (pog.).

3.1.6 Raba glagolov na -i(zi)rati se večja in posledično bi morali bolj kot doslej slediti njihovi rabi, njihovim pomenotvornim in besedotvornim zmožnostim. Glagoli na -i(zi)rati se vedno pogosteje tudi predponskoobrazilijo. Načelno prednostni nedovršni pomen se prepozna po tem, da omogoča ali že kar zahteva predponsko obrazilo (KOROŠEC 1972: 205), npr. *defeminizirati*, *deinstitutionalizirati*, *dekofeinizirati* (s slovensko ustreznico *raz-*), *dokapitalizirati*, *preanalizirati*, *prediskutirati*, *sfabricirati*, *sfrizirati*, *zabetonirati*, *zablefirati*, *zadebatirati se*, *zbombardirati*, *zlobirati*, *zrelaksirati* ipd. ki s tem najpogosteje uvaja tudi določeno vrsto glagolskega dejanja, ki je odvisna od časa v konkretnemu besedilu.

Sicer o nedovršnosti ali dovršnosti glagolskega dejanja lahko kdaj odloča konkretni uporabljeni pomen glagola – npr. nedovršenost ali dovršenost dejanja izraža *asfaltirati* 'polagati ali položiti asfalt' nasproti dovršenosti dejanja pri *promovirati* 'slovesno podeliti doktorski naziv'. Glede na korenski pomen se o trajanju ali netrajanju dejanja, tj. o dovršenem ali nedovršenem vidu, odločamo tako, da so nekateri izmed teh glagolov nedovršni, npr. *aerizirati*, *asfaltirati*, *biljardirati*, *botanizirati*, *interesirati*, *jazzirati*, *jogirati*, *kajakirati*, *katalogizirati*, *kočirati*, *kolumnirati*, *logotipizirati*, *mafijizirati*, *ministrirati*, *moralizirati*, *muzicirati*, *pilotirati*, *špijonirati*, nekateri pa dovršni, npr. *amandmirati*, *aneksirati*, *nominirati*. Pri določenih glagolih se brez možnosti vnaprejšnjega določanja za nedovršnost ali dovršnost odločamo s sprotno rabo, npr. pri *adresirati*, *aromatizirati*, *atestirati*, *birmati*, *centrirati*, *datirati*, kar v nekaterih primerih potrdi tudi slovenska ustreznica: *abonirati/naročiti se na hrano / v gledališču* ('vnaprej plačati abonma'), *adresirati/nasloviti pismo*, *aklimatizirati/prilagoditi sobne rastline*, *alarmirati/obvestiti gasilce*, *bandažirati/obvezati roko*; možna homonimija pa se razbija z razločevalno rabo, npr. *kadrirati film* nasproti *kadrirati/kadrovati* (redkeje: *kadrirati*) *nove ljudi* ipd.

– Slovar mora upoštevati, da gre današnje tvorjenje v pozitivno smer z možnostjo dvojnic tipa *favlirati/favlati igralca*, *slovenizirati/sloveniti pisavo/imena*, *perfekcionizirati/perfekcionirati vlogo*, *športirati/športati*, *relaksirati se/relaksati* ipd.

3.1.7 Glagoli z različnim se. Od glagolskega pomena je odvisno, ali besedica SE ohrani zaimensko polnopomenskost in nastopa kot samostojna besedna vrsta ali pa pomensko oslabi in ohrani samo še 'povratnost' glagolskega dejanja in se tako z glagolom leksikalizira. In to bi moralo biti ne samo slovnično, ampak tudi slovaropisno dorečeno. Nasproti npr. glagolu *umivati se*, ki ga razlagamo kot 'umivati sebe', pa SE pri glagolih tipa *lotevati se*, *ukvarjati se*, *obotavljati se*, *obnašati se* označuje samo še povratnost in odnos do obravnavane predmetnosti ali vsebin, npr. *Loteva se zahtevnejših del*, *Ukvarja se s prestopniki*, *Obotavlja se z odgovorom in kar malo čudno se obnaša do nas* ipd. Izražanje samo povratnosti pri določenih glagolih omogoča celo sklonski različici SE ali SI, npr. *premisliti se/si*, *upati si/se*, ali pa celo njun izpust pri *jokati (se)*, *ogledovati (si)*, *misliti (si)*.

Dvournno so lahko razumljeni primeri *Janez se išče*, ki se jih navadno razlaga s SE v vlogi splošnega vršilca 'Išče se Janeza', lahko pa se jih razlaga s SE v povratnoosebni rabi v smislu 'Janez še vedno išče sebe, tj. svoj pravi jaz'.

Raba torej potrjuje, da SE ob glagolih vedno pomensko izraža neko povratnost, ki se ob različnih glagolih lahko različno izraža, npr. kot **a**) 'samopremikanje' v *premikati se* (nasproti: *premikati koga/kaj*), *utopiti se* (nasproti: *utopiti koga/kaj*), *zgubiti se* (nasproti: *zgubiti koga/kaj*) ipd., kot **b**) 'samodelovanje' v *razdajati se* (nasproti: *razdajati kaj*), *najesti se* (nasproti: *jesti kaj*), *dolgočasiti se* (nasproti: *dolgočasiti koga*) ipd., kot **c**) 'stanje (počutje)' v *bati se* (nasproti: *strašiti koga/kaj*), *veseliti se* (nasproti: */raz/veseliti koga*), *jokati se*, *kesati se*, *kujati se*, *naveličati se*, *počutiti se*, *smejati se*, *zdeti se* ipd., kot **č**) 'pojavnost' v *daniti se*, *svitati se*, *temniti se*, *kolcati se (komu)*, *zehati se (komu)* ipd., in kot **d**) 'splošnovršilska navajenost/navadnost' v primerih kot *Tod se hodi na Triglav* ipd.

Pri glagolih kot *smučati (se)* in *drsati (se)* pa je raba oz. neraba SE že pomensko-razločevalna v smislu, da je v *On smuča/drsa* prednostni pomen 'znati/obvladovati', v *On se smuča po strminah*, *Drsa se na bližnjem jezeru* pa konkretni aktualni pomen 'voziti se'.

3.2 Z oddaljevanjem od osnovnega/izhodiščnega pomena se praviloma omejuje oz. zoži/specializira glagolski pomen in spremenijo slovnične zmožnosti

Že uvodoma je bilo omenjeno, da so na splošno glagoli stanja in posledično lastnosti premalo tipsko obdelani.

3.2.1 Glagol *biti*

Naš slovar (SSKJ) razlikuje med polnopomenskim in veznim *biti* in posledično zanikani polnopomenski *biti* 'obstajanja' prestavlja osebek v rodilnik, npr. *Očeta ni*.

Manjkajo pa primeri z osebkom v zanikani povedi, ki so živi v vsakdanji rabi, npr. *Oče (še) ni bil na morju* v pomenu 'Oče (še) nikoli ni prišel / ni bival na morju', kar izraža splošno rezultativno stanje osebk, ki meji že na lastnost osebk, nasproti aktualnemu trajajočemu stanju *Očeta ni (bilo) na morju*. Ta primer je hkrati tudi neke vrste prehod med stanjem *Očeta ni (bilo) na morju* in lastnostjo, npr. *Kdo je to? Ne vem, oče ni*. Z vključitvijo členkov *še* ali *že* se aktualizira tudi različna vidka raba glagola *biti*.

3.2.2 Glagol *klicati* v pomenih 'imenovati (se), uporabljati ime' in 'imeti ime' ima stilno zaznamovano pogovorno rabo zlasti v nagovorni dialoški rabi – zaznamovana raba za pomen 'imenovati, uporabljati ime' je *Kako se kličeš?*, isto bi lahko nezaznamovano izrazili kot *Kako se /sam sebe/ imenuješ / Katero ime uporabljaš zase?* Za pomen 'imeti ime' je nezaznamovana raba *Kako ti je ime?*, za pomen 'imenovati, uporabljati ime' so tudi nezaznamovane možnosti *Kako te kličejo?*, *Kako te imenujejo / Katero ime uporabljajo zate?* in za pomen 'imeti ime' je nezaznamovana raba *Kako ti je ime*. Škoda, da samo zgled pod četrtim pomenom glagola *klicati* v SSKJ ponuja razlikovanje med pomenoma 'poimenovati, uporabljati ime' in 'imeti ime': *Vsi*

jo kličejo Mojca, čeprav ji je ime Marija v pomenih 'Kako jo kličejo/poimenujejo, Katero ime uporabljajo' in 'Kako ji je ime'; je pa to pomensko razlikovanje bistveno za utemeljitev rabe *Kako te kličejo?* in *Kako ti je ime?*

3.2.3 Vežljivost kot skladijski odraz spremembe pomena

Novе vsebine uvajajo tudi nove vežljivosti, npr. *igrati (se) (igrati (se) na računalnik)* v pomenu 'zabavati se s pomočjo naprave', *surfati (surfati po/v mreži)* v pomenu 'pregledovati podatke' ipd.

Pomenska sprememba je najpogosteje izražena tudi s spremembo vežljivosti. Najpogostejša je sprememba iz enovežljivih glagolov v dvovežljive oz. tudi vezavne glagole. Nekateri enovežljivi so šele postopoma, s pogostejšo uporabo, postali dvovežljivi, npr. *abstinirati (abstinirati glasovanje)*, *balirati (balirati železne odpadke/hmelj/krmoseno)*, *blefirati (blefira veselje)*, *diplomirati (diplomirati iz zgodovine/na zgodovini, še vedno redko diplomirati zgodovino)*, *fikcionizirati (fikcionizirati pot)*, *pamfletirati (pamfletirati dogodke)*, *tumbati (tumbati neumnosti)*. Še vedno se povečuje raba glagolskih izpeljank in sestavljenk iz samostalnikov.²²

Neke vrste pomenska in hkrati vežljivostna posebnost so vezavna tožilniška določila pri sicer prednostno levovežljivih glagolih premikanja, npr. *teči/skočiti/plavati/voziti v teči maraton, skočiti raznožko/skrčko, plavati žabo/metulja, voziti reli/formulo ena/slalom, voziti tovornjak/avto* tožilniška določila (posebno pri športnih dejavnostih) označujejo in pomensko poudarjajo predvsem vsebinske udeležence. Tožilniško določilo pomensko poudarja vsebino dejavnosti tudi pri glagolskih tvorjenkah tipa *diplomirati/magistrirati/doktorirati slavistiko* ipd.

3.3 Zamenjava osnovnega/izhodiščnega pomena določenega leksema ali »samo« dodajanje novih pomenov

Obstoječi izrazi se kdaj uporabijo za označevanje nove predmetnosti in pojavnosti, ki zaradi pogoste rabe oz. prevlade lahko spremeni prvotni pomen teh že znanih izrazov. Pri glagolih tipa *nadgraditi, klikati, piratizirati* danes izrazito prevladujejo pomeni *nadgraditi znanje, klikati po straneh, piratizirati programe* ipd.²³

Nadgraditi v pomenu 'izboljšati z dodanim znanjem' je nov pomen, ki je hkrati tudi prevladal nad obstoječim: *nadgraditi igro, nadgraditi sistem, nadgraditi zgodbo o uspehu*; ravno tako nov in prevladujoč je *klikati* v pomenu 'pritiskati določene tipke z namenom priklicati določene podatke ali dati določene ukaze': *Ne klikajte minusov!, Če ti ni nič všeč, ne klikaj!, Saj itak ne znajo klikati!* Nov je tudi *piratizirati* s pomenom 'nezakonito prisvajati in uporabljati': *piratizirati filme, Še malo, pa bodo vsi filmi sinhronizirani. Potem pa se čudijo, da se piratizira!, Obstajajo ekonomski razlogi, zakaj ljudje piratizirajo.*

²² Ti glagoli niso bili vključeni v Slovar slovenskega knjižnega jezika. Iz listkovnega gradiva, zbranega po 1990 na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, izpisala 1861, pretežno izsamostalniških, glagolov. V tem gradivu prevladujejo sestavljenke (teh je 61,42 %).

²³ Izpisi iz Gigafide.

4 Upoštevanje vezljivosti neizglagolskih samostalnikov in pridevnikov

Povedek kot stičišče vseh bistvenih skladenjskih kategorij omogoča prevzem vsaj nekaterih kategorialnih lastnosti tudi drugim besednim vrstam v povedku, ne samo glagolom. Tako npr. znotraj povedka lahko tudi določeni neizglagolski samostalniki in pridevniki s pomensko intenco, podobno glagolom, vzdržujejo vezljivost.

4.1 Tipičnejši samostalniki z intenco, sorodno glagolski, npr. *denar*, *honorar*, *pokojnina*, *nagrada*, npr. *davkoplačevalski denar* banki za *pokritje njenih zgrešenih zalozb v gospodarstvo*, lahko vežejo izvor/vršilca, vsebino, prejemnika in še cilj. Tovrstni samostalniki se neposredno tožilniško vežejo s temeljnimi glagoli tipa *dati*, *dobiti*, *prejeti*, *vzeti*, od katerih dobijo potrebno determiniranost za svojo vsebino.

4.2 Tudi pri neizglagolskih pridevnikih je vezljivost posledica dinamičnega pomena pomensko sorodnih glagolov, s katerimi so zamenljivi znotraj posameznega povedja. Gre predvsem za stanjske pridevnike s prevladujočim razmernostanjskim skladenjskim pomenom (ki ga dodatno potrjuje še prostopredložnomorfemska raba): a) meritve/mere: *biti oddaljen od (koga/česa)*, *biti prisoten (pri kom/čem)*, *biti skupen (komu/čemu)*, *biti prost/poln (koga/česa)*, *biti dovolj dober (za koga/kaj)*; b) primerjave: *biti isti/enak (kot kdo/kaj/s kom/čim)*, *biti enak za (koga/kaj)*, *biti odvisen od (koga/česa)*, *biti podoben (komu/čemu)*; in c) vrednotenja lastnosti/stanja: *biti očiten/jasen/znan (komu)*, *biti zmožen (česa)*, *biti nagnjen k (komu/čemu)*, *biti ponosen na (koga/kaj)*, *biti pomemben za (koga/kaj)*, *biti zadovoljen s (kom/čim)*.

5 Za sklep

Za boljši opis jezika je treba opozoriti na čim več rab, ki kakor koli odstopajo od vsesplošne tipične rabe. Tako na manj tipično rabo glagolskih oblik kot na spremembe in novosti v rabi mora, poleg slovnice, opozarjati tudi slovar. Tudi manj tipična glagolska raba je namreč pomensko utemeljena in na rabo posameznega glagolskega pomena se veže tudi specifična kombinacija vključenih slovničnih kategorij kot so vid, čas, naklon in vezljivost.

VIRI IN LITERATURA

- Наталья С. Авилова, 1976: *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва: Издательство Наука.
- Премысл АДАМЕЦ, 1978: *Образование предложений из пропозиций (в современном русском языке)*. Praga: Univerzita Karlova.
- Jurij D. APRESJAN, 1967: *Eksperimental'noe issledovanie semantiki russkogo glagola*. Moskva: Nauka.

- , ²1995: *Leksičeskaja semantika*. Vostočnaja literatura RAN. 2. popravljena in dopolnjena izdaja. Moskva.
- , 2000: *Systematic Lexicography*. Translated by K. Windle. New York: Oxford University Press.
- , 2010: Грамматика глагола в активном словаре (АС) русского языка. *Перспектив активниого словаря русского языка*. Отв. ред. академик Ю.Д. Апресян. Москва: Языки славянских культур.
- П. М. АРКАДЬЕВ, 2008: Уроки литовского языка для славянской аспектологии. *Славянское языкознание*. XIV Международный съезд славистов, Охрид. Москва: ИНДРИК. 28–43.
- France BEZLAJ, 1948: Doneski k poznavanju glagolskega aspekta. *Slavistična revija* 1/1. 199–220.
- Александр В. БОНДАРКО, Л. Л. Буланин 1967: *Русский глагол* (Пособие для студентов и учителей). Ред. Ю. С. Маслова. Ленинград: Издательство ПРОСВЕЩЕНИЕ.
- , 1971: *Грамматическая категория и контекст*. Ленинград: Издательство Наука.
- Aleksandra DERGANČ, 2003: Nekaterе razlike v rabi dovršnega oz. nedovršnega vida v ruščini in slovenščini. *Slavistična revija* 51 (posebna številka). 67–79.
- , 2010a: Še nekaterе razlike v rabi glagolskih vidov v ruščini in slovenščini. *Slavistična revija* 58/1. 73–80.
- , 2010b: Dve zanimivi obravnavi razlik v kategoriji glagolskega vida v slovanskih jezikih. *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ur. V. Gorjanc, A. Žele. Ljubljana: ZIFF. 185–91.
- Gigafida: Korpus slovenskega jezika.
- Василий С. ХРАКОВСКИЙ, 2007: Грамматический потенциал глагольной лексемы. *Зборник Матице српске за славистику* 71–72. Нови Сад. 76–91.
- Александр В. ИСАЧЕНКО, 1960a: Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. *Морфология*. Часть вторая. Братислава: Издательство словацкой академии наук.
- Aleksander V. ISAČENKO, 1960b: Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje. *Slovo a slovesnost* 21/1. 9–16.
- Franc JAKOPIN, 1966: K tipologiji slovenskega in ruskega jezika. *Jezik in slovstvo* 11/6. 176–82.
- Tomo KOROŠEC, 1972: Nekateri slovenski nedovršni glagoli v dovršni funkciji. *VIII. SSJLK*. Ljubljana: FF UL. 202–15.
- Majda MERŠE, 2006: Glagolski vid v povezavi z drugimi glagolskimi kategorijami v knjižnem jeziku 16. stoletja. *Slavistična revija: Slovensko jezikoslovje danes* (posebna številka). Ur. A. Vidovič Muha. 159–73.

- Tjaša MIKLIČ, 2007: Metafore o načinih gledanja na zunajjezikovna dejanja v obravnavanju glagolskega vida. *Slavistična revija* 55/1–2. 85–103.
- S. MØNNESLAND, 2006: Je li glagolski vid sintaktička kategorija. *Sintaktičke kategorije*. Ur. B. Kuna. Osijek, Zagreb: Filozofski fakultet, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje. 145–57.
- Руселина Ницолова, 2007: Темпоральная специфика имперфективных глаголов с пустыми приставками в болгарском языке. *Зборник Матице српске за славистику* 71–72. Нови Сад. 92–102.
- Р. И. НИКУЛЕСКУ, 1984: От безвидового языка к видовому. *Вопросы языкознания* 2. 115–21.
- Елена В. ПАДУЧЕВА, 2007: Зеркальная симметрия прошедшего и будущего. *Зборник Матице српске за славистику* 71–72. Нови Сад. 63–71.
- Наталия А. ПОТАЕНКО, 1984: К языковому освоению временной структуры действительности. *Вопросы языкознания* 6. 43–53.
- Fran RAMOVŠ, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49. Ljubljana: DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo.
- Anton SCHELLANDER, 1984: Glagolski vid v luči sodobnih teoretskih razmišljanj in kali njegovega zapazanja v Bohoričevi slovnici. *Slavistična revija* 32/3. 223–30.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) I–V*, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991. Ljubljana: DZS.
- Jože TOPORIŠIČ, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- , 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska postava in vezljivostne lastnosti (Znormativno slovensko-nemškimi vidikom). *Slavistična revija* 41/1. 161–92.
- , 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: ZIFF.
- , 2006: Kategorialnost leksemov med slovarjem in slovnico. *Slovensko jezikoslovje danes. Slavistična revija: Slovensko jezikoslovje danes* (posebna številka). Ur. A. Vidovič Muha. 23–42, 377–99.

SUMMARY

The article deals with the mutual effect of verb categories and its impact on the usage of certain verb forms and their meaning. The author deliberately puts an emphasis on stative and, consequently, on property verbs, which remain, in comparison with action verbs, typologically inadequately treated. Particularly monolingual (defining) dictionaries for the most part insufficiently take into consideration or indicate how mutual effect of verb categories causes various changes in verb usage. Monolingual dictionaries could highlight morphological and syntactic idiosyncrasies of individual meanings with qualifier elucidations and examples. The author particularly comments on some special uses of the perfective present-tense verbs, resultative imperfective, imperative of the verbs of thinking and feeling, peculiarities in the use of verbs in *-i(zi)rati* and in verbs with dissimilar morpheme *se*. Introducing real innovation in a monolingual dictionary requires adding new verbs, new verb meanings, and taking into consideration non-verb valency.